

Megjelenik
1 évfolyam 12 íven,
egyes szám a hónap 1-én.
Előfizetési díja:
1 forint.

IRODALMI SZEMLE.

KIADÓ ÉS SZERKESZTŐ:
LUGA LÁSZLÓ.

Hirdetések
kétszer hasábozott
petitsoronként
6 krajczárral
számíttatnak.

Eger, VII. évfolyam.

5. szám.

Május 1-én, 1882.

Töredékes gondolatok.

(Vége.)

III. A kath. egyházi irodalomtörténet megírásának szintén egyik, s e töredékes gondolatok rendében harmadik stadiumát alkotná a magy. irodalom terén működött írók életrajzának összeállítása. Nagyon természetes az, hogy mikor valaki egy bibliografikus munkát végig forgat, az egyes tudományzakok tartalmi és terjedelmi fejlődését vizsga szemmel kíséri, egy-egy kiemelkedőbb névvel többször találkozik, hogy ilyenkor gondolatában akaratlanul is áttér a könyvről az író személyére; érdeklődés támad az iránt, ki, mi volt az író, mint fejlődött, mint hatottak reá kora, neveltetése, társaságának viszonyai; kik voltak előzői, mily alapon emelkedett odáig, hogy helyet vívhatott ki magának az irodalomtörténetben. S ha van általában a nagy emberek életében sok megjegyezni, tanulni való, bizonyára sokat méríthet az egyházirodalmat kedvelő s azzal tán életfeladatilag foglalkozó azok életének, cselekedetének vázolásából, kik hozzá hasonlók; küzdöttek, fáradtak s elhaltak talán remény nélkül személyökre nézve, de nem haszon nélkül, tekintettel az általuk vallott s megörökített eszmékre. S mennyire értelemfejlesztő s buzdítólag, de könnyítőleg is ható, ha belenézhetünk egy-egy ily szellemmunkás gondolatműhelyébe; mint szötte lassanként eszméinek hálóját: mily módon, modorban, hogy úgy mondjam, módszerben szedte össze egészszé egy-egy műve apró részleteit. Ez az, a mi leginkább hat és észrevétlenül; a minek legtöbbet köszönhetni. Szóval, nemcsak tanulságos, érdekelhető olvasmány ez, hanem fontos irodalomtörténeti adalék is.

Már pedig, azt be kell vallanunk, bizony ezen ügyre eddig nem nagy figyelmet fordítottunk. Kath. íróink, pap íróink életrajza — holott vannak annyian, mint a világi rendből kikerültek, nagyon kevés. Birjuk Révait Bánócsitól, s talán Csaplár is befejezi nagyra ter-

vezett művét. Nem feledjük el Fraknoi művét Pázmányról, sem Ípolyiét Veresmartiról. De már p. Katona, Pray, Baróti Szabó Dávid, Faludi, Rájniss, Guzmics, Virágh Benedek, Czuczor jeles s több írónk életrajza, ha csak Toldyban nem keressük, bővebb megíratás tárgyát nem igen képezték. Meg kell említenünk Pázmándi Horvát Endre életét, a néhány évvel ezelőtt megjelent iubilaris ünnep alkalmából kiadott emlékkönyvben, bárha ez sem kerek életrajz, hanem inkább csak összeállítás. S ha mi katolikusok, mi papok nem fogunk e téren buzgólni, ha mi nem irunk róluk, ha ki nem emeljük, és pedig mennél gyakrabban és mennél szélesebb körben, hogy ezeknek a nevet sem szabad a magyar irodalom és művelődés történetéből kifelejteni, mások, elleneink, irigyeink, kik nem szívesen látják e neveket láncszemként irodalomtörténetünkben, bizonyára nem fogják őket a feledékenységtől érintetlenül tartani. Avagy, ha valamely az irodalmi dolgokkal foglalkozó protestans atyánkfia, vagy ujonnan felkapott emancipált polgártársunk veszi az ilyen kath. író nevét élével ellenünk fordított frázisokkal teli nyelvére, nem kell-e pirulnunk, mikor felületes tudakossággal kezdik aztán nagy garral bizonyítgatni, hogy a mi írószerezeseink mely nagyon szabadelvűek voltak, teljesen elűtök, — már az ő csinált felfogásuk szerint — a mi nézletkörünktől; hogy mily nagy nyög volt nekik a reverenda, hogy mi mindenné váltak volna, ha első neveltetésükbe ellenállhatatlanul be nem szívódik a valóságos elvek nedve stb. amit oly gyakran van aztán alkalmunk hallani. Vajjon átengedjük-e oly könnyedén a tért másoknak, s ne iparkodnánk inkább mi, a mi rokon-lelkű irodalmi férfaink emlékezetében kutatva, magunkat s másokat is általuk, példájokkal buzdítani?

Szép dolgok ezek mind, hanem hát bizony

mi sok tekintetben — papok vagyunk. A papnak helyzete nem olyan, mint másé. Hacsak zárdában nincs, kivált a lelkipásztorkodó életben majdnem teljesen elszigetelt állást foglal el. A tudomány, neveltetésének megfelelőleg, életszükségletét alkotja: s ha ki, mint pap, valamely szak művelésére adja magát s benne kiválik, az ily tudós foglalkozás kevésbé üditi, mint inkább emésztí. A társaságnak, eszmecserének lelket fentartó ingere legtöbb esetben elveszett rája nézve, s ha meghalt, vajjon ki örzi netaláni irodalmi hagyományát, vagy emlékezetét? A könyvtár szétkallódik, az írásoknak ritkán akad méltó gazdájok, azokra a leggyakrabban messziről előkerülő s a boldogult lelkét nem ismerő, kegyelettel ritkán viseltető, nevető vagy boszankodó örökösök nem sokat adnak. Így nem készülnek az irodalmi emlékezet alapjai, ha az életben tán frissen folydogált eret a feledékenység homokja nyomtalanúságig iszsa be. S ezenfelül még rarum hominum genus vagyunk. Van bennünk valami az egymást kisebbitésnek hajlamából, a mi sok egyéni önzésre vall. Egy kis küzdelem a létért nyilatkozik benne, ha még úgy verjük is mellünket Darwin ellen. Bizony ez sem valami buzdító elem arra nézve, hogy írotársaink emlékét valami nagy kegyelettel megőrizzük. Pedig nekünk a multa, elődeink érdemeinek elismertetésére s irodalmi méltatására nagy szükségünk van, hogy e szempontból is létjogosultságunkat a laicus világ előtt, a mult időkhöz képest, folytonos evidentiában tarthassuk.

Ugy látszik, mintha eltértünk volna kitűzött célunktól. Nem, körülte jártunk, csak egynehány útközben elötlött gondolatot kellett felszednünk.

Az már most a kérdés, hogy az egyház-irodalom terén működött írók életrajza gyűjteményének összeállítására vonatkozó meglevő adatokat hogyan gyűjthetnők össze? A régibb dolgokra nézve Katona, Horányi stb. akik műveikben sok ilyen adatot őriztek meg, fognak útbaigazítani; az újabb írókat illetőleg pedig a Szent-István-Társulat által kiadott 2 kötetes „Magyar írók“ Ferenczy Jákó és Danielik Józseftől, sok feljegyzést tartalmaznak. Igaz, hogy mindezeket át kellene dolgozni, bővíteni, kiigazítani, mert bizony az utóbbi munka sok tekintetben gyorsan készült, de mégis némi ala-

pul szolgálhat. Egyes újabb írók halálakor irt necrologok, legalább az életrajzi adatokra vonatkozólag nyujtanak egynémit, bárha az írók jellemzéséhez csupáncsak maguknak a műveknek tanulmányozása útján fogunk juthatni. Azután pedig, ha az egyházirodalmi repertorium, mint főnebb jeleztük, egyházirodalomtörténeti szempontból készítették, az egyes írókra vonatkozó, a lapokban elszórt apróbb adatokra is gond fordíttatnék, akkor az ily tárgygyal foglalkozni óhajtó nagyrészen kimutatva fogja találni azon helyeket, ahol a meglevő, szükséges részletek, vonások föllelhetők lesznek. S azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy mindig találkoznak egyesek, szakírók, szaktudományuk s ennek jeles férfiai iránt különös érdeklődéssel viseltetők, kik ezeknek emlékét fentartani buzgók lesznek; egyesek, kik ez vagy amaz író iránt előszeretettel lévén, a róla való apróbb vonások fenmaradásáról is fognak gondoskodni. Ámde, hacsak meglehetősen teljesen óhajtjuk is birni az egyházirodalmi írók névtárát, életrajzgyűjteményét, ezzel még meg nem elégedhetünk; rendszeresebben kell eljárunk. Azt véljük, hogy lehetőleg kimerítő munkálatra csak úgy fogunk gondolhatni, ha egyházmegyéenként gyűjtenők össze az írók életrajzát. Legtöbbjük pap volt; ha voltak köztük világiak, keresztény irányuak, papok ismerik őket legjobban, ezek fogják leghívatottabban fentartani emlékeket. A száraz életrajzi adatokra nézve sok anyagot nyujtanak az egyházmegyei levéltárak, melyek ily célból, nem kételkedünk, meg fognak nyilni; sokat nyujthat régiebbekre s újabbakra nézve is a traditio, a kortársak emlékezete; az egyházmegyei könyvtárak, hol mint az illető működött írók közelében volt gyűjteményekben, leghamarabb akadunk műveikre is. S akik hozzánk közelebb állanak, kik velünk egy terrenumon működtek, egy községben lelkészkedtek, egy cathedrán tanítottak, egy szakban munkálkodtak, azt hisszük, nagyobb lesz ezek emlékének fentartásában a buzgalom, az érdeklődés és egymást gyámolítás is könnyebben fog menni ez ügyben.

Így készülhetne el a magyar egyházi írók névtára — olyformán, mint p. a Vutkovics és Moenich gyűjteménye, — lexicon, a milyenök van a németeknek Kehrein két kötetes névtárában a német kath. írók, kivált költők, és

szépirodalmi írókról, s a milyenül mutatkozik p. Brühl műve a német kath. irodalom történetéről. Mindkettő hézagosság, de oly munka, melyeknek mintául, tanulmányozásul vétele megérdemli a fáradságot.

Ime ez is culturtörténetünk megírásának egyik lényeges alkatrésze volna. S ha ily munkánk van, nem kell tőle tartanunk, hegy mindenféle gomba módra termő lexiconainkban rendszeresen mellőztetni fogunk, kénytelenek lesznek a mi általunk összegyűjtött adatokat is felhasználni. S hálánkat is rójuk le némileg azon írók iránt, kiket eddig ignoráltunk, pedig érdemesek reá, hogy jeltenül el ne enyészzen emlékek; így megadjuk a keretet, melybe egykor a mi nevünket is be fogják illeszthetni a mi példánkon hálát tanuló jobb utódok; így sok anyagot szedünk össze az egykor megírandó kath. egyházirodalmi történetre.

IV. K a t h o l i k u s e g y h á z i r o d a l o m t ö r t é n e t ! Elérkeztünk a magaslatra.

Ha e sorok valami nagyon liberalis ember kezéhez kerülnek, képzelhetni, elbámul magára a szóra: kath. irodalomtörténet! Felekezetiességet, harczy vágyat fog benne látni. Pedig a dolog nagyon természetes. Mikor néhány évvel ezelőtt a Szent-István-Társulat közgyűlésén a bibornok-hercegprimás 100 db. aranyat tűzött ki egy kath. szellemű, a kath. statistikát felölelő magyarországi földrajz elkészítésére, szinte megbotránkozva kérdezték: micsoda az a kath. geografia? Ha majd Ortvyay műve kikerül a sajtó alul, meg fogják látni. Ámde az, a mi van, szemünk elé tárul, p. a protestans, kálvinista nevelés, világnézet, luteranus historikusság, az u. n. Geschichtsbaumeisterei; az a nismus, hogy még a fali tábla A betűjébe is szeretnék a lelkiismeretfeszabeditő Luther arczképét bevésíteni, s az M betű lábaival egyegy sötét jezsuitát agyontapostatni, ez azután közkeletű. Van nagyon is értelme, jogosultsága annak a kath. irodalomtörténetnek. És pedig két oldalról fogjuk azt fel, u. m. vagy megírása azon szellemi processusnak, mily mérvben vannak a ker. eszmék képviselve a mi magy. irodalmunkban, miként hatottak azok általán culturalis fejlődésünkre, kik voltak ezen világnézet harczosai az irodalmi téren, a mi tehát összeesnek a ker. eszmekör történetével irodalmunkban, (a mint p. ezt a németeknél megki-

sérlette Brühl: Geschichte der katholischen Literatur in Deutschland művében); vagy a menyiben nemzetünk irodalmában más elemek is szerepeltek, az egész irodalom fejlődésének változása, ker. szemüvegen át nézve, a ker. felfogás kritikája által kísérve, szóval teljesen ker. kath. szellemű magyar irodalomtörténet, a melyet a németek Vilmar, Brugier, Lindemann műveiben bírnak.

És az idő, korviszonyok is arra hajtának, hogy mindkét irányban a leghatározottabban előre törekedjünk. Mindinkább szélesedő rendszerünkben nagy tért foglal el a magy. irodalmi szak. Szeretnék azt már a népiskolába is valamikép behozni. S ha nem egyébben, az egyes válogatott darabok betanulása, elszavaltatásában már jelenkezik ez; s e népiskolák túlnyomó része mégis csak ker. szellemű. Vannak kath. gymnasiumaink; ezekben már nagyobb terjedelemben tanítják az irodalomtörténetet. Nem kívánatos-e tehát, hogy itt se legyünk kénytelenek másoknak irányunkban ha nem egyenesen ellenséges, bizonyára közönyös irodalmi felfogására szorúlni, hanem az irodalomtörténetet a magunk szellemében tanítani? S akármit mondjanak, előbb-utóbb kell kath. egyetemünknek lennie. Ebbe bele fogunk hajtatni, rá fogunk kényszerítettetni, ámde ehhez kath. tudósok, kath. szellemű férfiak szükségesek; itt bizonyára ily szellemben kell majd irodalomtörténetünket előadni. S e napokban szellőztetik a megalapítandó kath. tanárképző intézetet. Itt fogják kiképeztetésüket nyerni, kik középiskoláinkban a kath. tanulóifjúságot ker. szellemű nevelésoktatásban fogják részesíteni. Ki nem látja be, mily fontos, hogy e dologban ne kelljen azután kapkodnunk; hogy mindezek magok után fogják vonni, hogy irodalomtörténetünknek eddigi egyoldalú, a ker. eszmékre nem sok súlyt fektető előadását a helyes irány váltsa fel? S aki tudja, mennyire kívánatos, mily jellem- és felfogásképző a helyesen kezelt irodalomtörténeti tanítás; tudja, hogy a valláseszkölsi oktatásnak is mily fontos eszköze a kellően megválogatott modorban vezetett irodalmi képzés; hogy ez egyik hatalmas eszköz, mintegy csatorna, melyen át a legvonzóbb, legkedvesb, legmegkapóbb módon lehet a honi nyelve s irodalma iránt lelkesedő fiatalság egész életirányára, későbbi értelmi s általán culturalis

fejlődésére hatni, belé a ker. eszméket észrevétlenül csepegtetni: az meg fog minket érteni, midőn az ily szellemű irodalomtörténet fontosságára, megíratásának szükségességére fordítjuk a figyelmet.

Még egy, s véljük, **nem** kevésbé fontos gondolatot óhajtunk jelezni. Tény, hogy sok tekintetben a nemzetiségi eszme uralma alatt vagyunk. Az a magy. állami politika, melylyel nemzetiségünk fentartása, mind nagyobb terjesztése karöltve jár, abban is nyilvánul, hogy ifjúságunk neveltetése, kivált a nem magyar ajku vidékeken, pedig a katolikusságnak itt van a zöme, egészen magy. szellemben történjék. S a magy. történelem jellemképző tanítása mellett kivált az irodalomtörténet szerepel ebben, mint főtényező. S midőn most oly sokat adnak a reáliákra, csak is a magy. nyelv és irodalom tanítása az, melynek még nagyobb tért engednek. Ez ügyben sem szabad tanintézeteinkben hátra maradnunk. Úgyis azt mondják, hogy az irodalomtörténet tanításában minket a protestánsok messze felülhaladtak. Csak mondják, valóban nem úgy van; de azért mégis olyan a prot. arrogancia, illetőleg elfogultság, hogy minket katolikusokat nem is tekintenek valódi magyarokul, hanem csakis a par excellence „magyar vallás“ híveit, az alföldi kalvinistákat. Így nyilatkozott legalább nemrég magánkörben egy különben igen tudós, más dologban méltányos országgyűlési képviselő (Gy. E.) kálvinista ítélő tehetsége magaslatáról. Csak annál nagyobb buzgalommal kell tehát a magy. nemzeti szellemet, s egyuttal a ker. kath. jellemet az irodalomtörténet művelésével fokoznunk, s tényleg megmutatnunk, hogy ha Pázmány P., Káldi, Faludi, Révai dicsőségére váltak nemzeti irodalmunknak; mi mindannak, a mi irodalmi és nemzeti szempontból becses, helyes méltánylói, elismerői vagyunk, s a magyar nemzeti szellem erősítésében, a hazaszereteten magunkat mások által tényekben felülhaladtatni nem engedjük. De akkor működniük is kell a ker. elvek értelmében irodalmilag, helyet kell foglalnunk terjedelmileg is, szeretniük kell irodalmunkat, tanulmányoznunk kell azt, s kivált az irodalomtörténetet nem szabad elhanyagolnunk.

S már most, hogyan állunk e tekintetben jelenleg? Bizony a mostani időkben, midőn a

ker. világnézet szélesb körökben meglehetősen fogyóban van; midőn egy Aigner, nyilvános felolvasásban még a szabadkőműves szellemnek is befolyást vindicál a magyar irodalom fejlődésére, nem valami nagy tért foglalnak el a ker. eszmék; nem vagyunk annyian működők az irodalom, s kivált a szépirodalom mezején, mint számunk megkivánná; régi tekintélyünk hanyatlóban, nem sokat számítunk. S emellett nem vagyunk eldicsekvők; tizenkettedrét írócskánk bejutnak az akademiába, Kisfaludy-társaságba, míg érdemes kath. írók, mert ilyenek, alig jutnak szóba itt-ott. Irodalomtörténeteinket illetőleg pedig, tudjuk, Toldy bár sokat tett s még mindig első, mégis ránk gondot nem fordít. Jámbor Pál fantasta, s nem sokat nyom a latban; Beöthy Zsolt új nyomokon jár, de előtte a reformatio az egyedüli üdvözítő; Szvorényi tanintézeteinkben használatos, jeles, de kissé nehézkes; chrestomatiája kitünő válogatottságu. Lonkaynak összeállítása el van feledve, bárha irodalmi szemelvényei nem voltak a legrosszabbak. Szvorényit kellene könnyebbé, mintegy népszerűbbé tenni.

Különben legyenek csak ker. kath. férfaink, lesznek ker. elveink, lesz meggyőződésünk is, lesz ker. irodalmunk is nagyobb; s ha ezt, a ker. magyar irodalmat a magunkénak fogjuk vallani, meg is szeretjük azt, meg is fogjuk írni annak történetét, hogy belőle okuljunk, hogy annak tanulságait közkeletűekké tegyük.

Elmélkedésünk végén csak annyit mondhatunk, hogy e soroknak az volt a céljok, hogy ébreszszék a magyar irodalmi téren a ker. öntudatot. Ezen gondolatok írója — eddig meglehetősen pessimista — kezd remélni. Érzi, hogy kezdődik a hosszú aléltság és hallgatás után némi eszmeharcz; a láthatár mintha tisztulna, néhány vigasztaló sugár mintha bevilágítana már sötétségünkbe. Csak egy ponton is kezdjük meg öntudatosan s elhatározottan a mozgást a közéletben, s lesz azonnal sürgősforgás, pezsgés minden téren, az események logicája feltartóztatlanul fog indítani lépésről-lépésre, s higyük, tettről-tetre; pedig nem szavakra, hanem cselekedetre, férfias munkára van szükségünk. Azt senki sem tudhatja, mikor fog elérkezni az az idő, mikor az itt le-tett néhány eszmét valaki újra feléleszteni, s megvalósításukhoz vezetni fogja. Addig, míg

a cselekvés kora elérkezik, maradjanak meg ezen eszmék, a mik úgy is, „töredékes gondolatok“-nak.

Mikor e sorok írója 1872-ben elnöke volt a pesti növendékpapok magyar iskolájának, „Csevegések“ czime alatt néhány gondolatának adott kifejezést afelett, miként lehetne említett egylet történetét megírni. S ime az ige, a mag nem esett terméketlen földre. Néhány évre reá SEDA ERNŐ barátunk meglepett a kész történet könyvével. Vajha ezen töredékes gondola-

toknak is volna ily hatásuk; ez volna ezen elmékedéseknek, szeretett gondolatoknak leg-szebb jutalma.

Vigasztal különben, hogy vannak egy-ketten, a kik értenek; a kik, ha egyebet nem tehetnek, mégis vele együtt buzdúlnak, lelkesednek. Ezek, mi, reméljük; s munkálkodva várjuk be az időt, midőn ezen eszmék olyanokká lesznek, melyeket mások, a későbbiek, MADÁCH jellemző kifejezése szerint „az utczaléggel gondatlan szivandnak.“

Szemle.

Tokody Ödön. **Egyházügyekre vonatkozó magyar törvények,** királyi és kormányrendeletek 1741—1881. n. 8. r. 453. lap. Temesvár, 1882. Ára 2 fjt. 50 kr.

Egy rég érzett hiányon segített szerző, midőn az előttünk fekvő könyvet nagy szorgalommal összeállította. A lelkészkedő papság, de általán a papság nem szerezheti meg magának a törvények egész könyvtárát; már pedig az egyházügyekre vonatkozó törvények és rendeletek kötetekben vannak elszórva, és tömérdek időt igényel, ha azok valamelyikét valaki megtalálni akarja.

Szerző tehát nagy szolgálatot tett, midőn az egyházügyekre vonatkozó magyar törvényeket és kormányrendeleteket rendszeresen csoportosította.

A vaskos kötet 25 fejezetre van osztva és a könyv könnyebb kezelhetése tekintetéből három tartalomjegyzékkel fölszerelve: 1) Tartalomjegyzék a könyv elején, végén pedig 2) szak- és időszerinti tárgymutató s végül 3) betűszerinti tárgymutató. Ezek segélyével minden tárgy, minden törvény vagy kormányrendelet csakhamar feltalálható.

Nézetünk szerint T. Ö. ur könyvét ma már egyetlen plebániái hivatal sem nélkülözheti, s nem birjuk eléggé ajánlani.

A munka olcsóbb lehetett volna, ha szerző nem másfélszázadnyi időt ölel fel, s nem veszi be mind azon régiebb magyar királyi és kormányrendeletek kivonatát, melyek nagy rész-

ben csak helyt foglalók.¹⁾ Másodszor nem ártott volna, ha a zavart vagy kétes értelmű törvényekhez oda teszi szerző saját utbaigazító jegyzeteit is, mint ezt előtte már két szerző megkísérelte.²⁾

Ujlag ajánljuk T. Ö. praktikus gyűjteményét főleg a lelkészkedő papság figyelmébe és pártolásába. T. Ö. ur talán megkérhetné a nm. püspöki kart, hogy e munka a parochialis könyvtárak számára az illető egyház pénztárából megszerhető legyen.

Zimándy Ignác. **Ébresztő hangok.** Negyedik könyv. A

magyarországi kath. gymnasiumok eredete s alapításmódja. Tiszteletes Szász Károly urnak megszívlelésül közli Z. I. Budapest. 1882. 8. r. 291 lap. Ára 1 fjt 60 kr.

Ennek a könyvnek van egy kis története. A közoktatásügyi miniszter egy törvényjavaslatot állított össze középiskoláink ujjaszervezése ügyében. Midőn a képviselőház tanügyi albizottsága e törvényjavaslatot tárgyalta, e tárgyalásokon a közoktatásügyi minisztert Szász Károly miniszteri tanácsos helyettesítette. S mert e törvényjavaslat a felekezeti iskolák ellen volt irányozva, az említett miniszteri tanácsos gondoskodott arról is, hogy a kálvinisták és luteránusok főkurátorai is jelen legye-

¹⁾ Lásd: Kivonatos gyűjtemény stb. Temesvár, 1876. 74. lap.

²⁾ Lásd: Egyháziakra vonatkozó újabb törvények stb. Luga L. 1873. 1874. — Egyházügyekre vonatkozó magyar országos törvények. 1874. Dr. Csiky Gergely.

nek a tárgyaláson, a hol a törvényjavaslat mellett főképen ő, Szász Károly kardoskodott, kimondván azt, hogy „a kath. egyháznak, mint ilyennek nincsenek középiskolái.“

Szerző e könyvében felel a miniszteri tanácsosnak, és pedig nem csupán odavetett frázisokkal, hanem egy hosszú történelmi mult felsorolásával, midőn a magyarországi kath. gymnasiumok eredetét és alapítás módját megírta. Hatvankét kath. gymnasium történetét megírván, láthatja Szász K., hogy a katolikusoknak sz. István király óta voltak és vannak iskolái s ha ugy tetszik: középiskolái. Kath. középiskoláink következő helyeken vannak: Aradon, Baján, Bártfán, Belényesen (gör. kath.) Besztercebányán, Budán, Debreczenben, Egerben, Eperjesen. Érsekújvárt, Esztergomban, Székesfehérvárt, Féléglházán, Gyöngyösön, Győrött, Szent-Györgyön, Jászberényben, Kálcsán, Kaposvárt, Kassán, Kecskeméten, Keszthelyen, Komáromban, Kőszegen, Lugoson, Léván, Lőcsén, Magyar-Óvárt, Miskolczon, Nagybányán, Nagybecskerekén, Nagy-Kanizsán, Nagy-Károlyban, Nagyváradon, Nagyszombatban, Nyitrán, Pápán, Pécsen, Pesten (kettő) Podolinban, Pozsonyban, Privigyén, Rozsnyón, Rózsahegyen, Selmezen, Sopronban, Szabadkán, Szokolczán, Szatmárt, Kis-Szebenben, Szegeden, M.-Szigeten, Szombathelyen, Tatán, Temesvárt, Trencsénben, Sátor-A.-Ujhelyben, Ungvárt, Váczott, Veszprémben, Zsolnán.

Szerzőnk tehát rövid idő alatt hatvankét kath. gymnasium eredetét és alapítás módját derítette ki, és pedig olyanoknak, a melyeknek eredete és jellege mindaddig soha senki által kétségbe nem vonatott. Szerző e munkája fényes czáfolat Szász K. ur és azok ellen, kik a kath. középtanodákat dakatholizálni akarják.

Maga a mű szorgalmas tanulmányról tanuskodik s erélyes hangon van írva, a miért az antikatholikus lapok boszankodva emlékeztek meg Zimándy munkájáról. Régi dolog, hogy az igazság, kivált leplezetlenül kimondva, sokat sért. Szerzőnek csak köszönettel tartozunk, hogy igazaink mellett minduntalan fel szólal. Munkáját ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Blot. Tul a siron ismét megismerjük egymást. Vigasztaló levelek. Irta Blot atya. Fordította Veszely Károly. Kiadja a Klü-

ger-féle könyvkereskedés Gyulafehérvárt. 1882. 8. r. 116 lap. Ára 70 kr.

Egy 116 lapból álló művecske fekszik előttünk. Érdeklélvástuk át, bár tartalmát címéről tudtuk és ismertük; de jól esett lelkünknek e benső meggyőződéssel, theologiai érvekkel teljes könyvecskét átolvasni. Meggyőzőleg bizonyítja az író, hogy a mennyben mindnyájan ismerik egymást s több ellenvetésre ad választ. Mindezt rövid hét levélben teszi a szerző. A művecske végén egy négy pontra osztott elmélkedés van.

A leghivőbb kebelnek is ajánljuk átolvasás végett; szépen föl lehet használni egyházi beszédül halottak estéjére vagy halotti beszéd gyanánt. Az egyházirodalom terén ismeretes fordító szép magyarsággal tette át nyelvünkre Blot atya munkáját, a miért fogadja köszönetünket. Ajánljuk e tartalmas művecskét.

Nagy A. Az ember, annak természete, lelke, tehetségei és végczélja, aquinói sz. Tamás tana szerint. Irta Roulet de la Bouillierie Ferencz, pergai érsek és bordeauxi érsek helyettes. A harmadik kiadás után francziából fordította Nagy Alajos, kegy. t. r. áldozó pap, főgymn. r. tanár, a kolozsvári róm. kath. lyceumi könyvtár őre s a római sz. Tamás akadémia tagja. Budapest, 1882. Nyom. a „Hunyadi Mátyás“ intézetben. Nagy 8-adr. LXVII. és 248 l. Ára 2 fit.

E lapok kezdet óta figyelemmel kísérték azon philosophiai mozgalmat, mely az „Aeterni Patris“ encyclica megjelenése óta a kath. tudományos világ köreiből mindenütt megindult. Örömmel jeleztünk minden mozzanatot, mely hazánkban ezen apostoli körirat hatására mutatott; s eszerint a legnagyobb meglepéssel üdvözöljük Nagy Alajos ezen könyvét, melyben, mintegy in medias res menve, az angyali tudor embertanának egy avatott kézzel irt monografiáját ültette át honunk nyelvére, s melylyel ime irodalmunkat meggazdagította.

De meg is látszik, hogy a fordító tagja a római sz. Tamás akadémiának s tisztelője az iskola angyala tanainak, mert az ezen munka elé irt értekezésében ugyancsak kimutatja, hogy behatolni iparkodott a schola szellemébe, s hogy nincs forróbb vágya, mint annak apologetája lenni, azt mennél szélesebb körben megismer-

tetni, megkedveltetni. Ezen önálló és terjedelmes (67 l.) előszó méltó pendantját képezi nagytudományu Danielikünk azon 4 értekezésének, melyeket eddig a scholastika méltatására, oly magas szempontból tárgyalólag irt, s melyek tudtunkkal még folytatásra fognak találni.

Ezt az előszót érdekeltséggel olvastuk. Találtunk benne nagy olvasottságot, tájékozottságot és rendszerességet czélzó komoly törekvést. Jól esett újra olvasni a középkor adatokon alapuló igazságos méltatását, s a középkori bölcsélet alapirányainak helyes jelzését, u. m. mely ellentétben a modern áramlatokkal, nemcsak az ész, hanem a szív művelésére is gondot fordított, s ezzel az igazi, teljes ker. műveltség alapfalaait rakta le. Jó volt aquinói sz. Tamás rövid életrajzát is adni, s tanának, rendszerének, bölcsészetének akkori, középkori nagy korszerűségét nagy vonásokban előterjeszteni; csak így lehetvén azt kellőleg méltatni. Csak e magaslatról nézve fogjuk belátni, hogy mióta Cartesius és Kant, s ezek után a jelenkori bölcselők a régi fonált megszakítva ex vinculis sermocinabantur, magának a philosophiának is beltartalmilag hanyatlanía, befolyásában csökkennie kellett. Visszatérés kell tehát, de nem Kant-hoz, mint ujabbban rationalistikus körökben hangoztatni szeretik, hanem a scholához. Itt van a traditio megszakadva. Csakis a schola alapján bírunk az Istantan terén oly talapzattal, melyen a materialismus és pantheismus ellen diadalmasan küzdhetünk; csakis sz. Tamás embertana ad elegendő fegyvert kezünkbe a mostani naturalismus és evolutionismus ellen; csakis az ő szilárd erkölcstana igazíthat útba a modern autonomismus ellen, mely társadalmunk s államaink gyökerén rág. Sz. Tamás theológiája, anthropológiája és moráljának metaphysikai alapjai, legfőbb vonásukban, sikerült rövidséggel vannak előadva. N. A. feltünteteti ezután azt a nagy elfogultságot, melylyel a modern bölcselők a schola iránt viseltetnek, s midőn kifejti, hogy a rationalistikus bölcséletnek jövője nincs, de az igazi philosophiának igenis van jövője, e jövő megalkotását csakis sz. Tamás bölcséletének művelésében látja. Ez készítette a jelen értekezés megírására s a könyv lefordítására. „Az ily értékenyben vett keresztény tudománynak, műveltségnek útját némi részben egyengetni volt e munka irodal-

munkba átültetésénél lelkennek legédesebb gondolata, szívemnek gyöngéden melengetett ohajtása. Ha e gondolatom csak részben is megvalósult; ha ez ohajtásom csak némileg is teljesedésbe ment, úgy fáradságom bőven meg lesz jutalmazva.“ Igen, lassan bár, de czélját, többekkel vállvetve működve el fogja érni.

Szóljunk valamint a fordított műről is. Amely munka francziában 3 kiadást ért, melyet a schola tanaiban annyira avatott XIII. Leo brevéjével kitüntetett, s mely praegnans kivonata sz. Tamás embertanának, melyről a breve állítja, hogy „a valódi bölcsék közös tanúsága szerint az angyali tudor, az emberről szóló ezen értekezését úgy alkotta meg, hogy az a legtökéletesebb, megdönthetetlen és méltó az emberhez; és hogy az nemcsak a régi s ujabb bölcselőknek idevágó tévedéseit elkerüli, hanem azokat győzhetetlenül meg is czáfolja,“ — azt helyes tápintattal választotta fordító magyarisásra. S meg is tett mindent, hogy a különben nehéz megmagyarítás jól is sikerüljön. Nem adhatjuk az egész munka bővebb ismertetését. Rövid, praegnans tétélekben vannak itt az összes embertani kérdések kijelölve, a polemia lehető mellőzésével. Aquinói sz. Tamásnak tana van itt előttünk az ember egysége, teste, lelke. élete, tehetségeiről, működéseiről és sorsáról e föld után, mindenütt a hit által megvilágosított bölcsélet fonalán. Ajánljuk olvasásra, többszöri megolvasásra és tanulmányozásra.

Ugy elszoktunk a komolyabb bölcséleti fejtegetésektől, szoros logikai eszmemenettől, szóval az igazi bölcselkedéstől, s annyira hozzászoktunk, hogy nekünk mindent könnyű modorban, leírólágy nyujtsanak, hogy e munka olvasása is fárasztónak tetszik. Ez a hiba nem a philosophiában van, hanem mibennünk. Mint az apocalypsis könyve, ez is eleinte keserűüzűnek látszik, de megemésztve édessé válik. Szükségünk volna olyan symbolikafélére, mely egymással ellentétben írná le a schola tanait s a modern bölcséletét; mely kimutatná, mily kevés az, mi valódián igaz a mostani bölcselkedésben, mint a természettudományokra nézve kimutatta egy német munka ily czimmal: *Das exacte Wissen der Naturforscher*; mely kimutatná, hogy a mi itt is igazság, az a scholával sem ellenkezik, mert az igazság nem mondhat

ellen önmagának, mint azt Pfeiffer¹⁾ egy újabb munkájában megkísérlette, — ez azonban a jövő feladatát képezi, hogy így a scholastikának az iskolában, az irodalomban, s utóbb a közmeggyőződésben mennél termékenyebb talajt előkészítsen.

Ujra köszönet a szerző fáradságáért. S aki oly avatottan írta meg előszavát, az maga is fogja monografiákban megírhatni az angyali tudor tanainak egyik-másik részét.

Nogáll J. Az Urangyala. Nogáll János nagyváradai kanonoktól. Nagyvárad, 1882. Nyom. Hollósy Jenő könyvnyomd. Kis 8-adr. 316 l. Ára 1 firt. 50 kr.

Bizony a mi eredeti ascetikai ész- és szív-nemesítő ajtatos irodalmunk nem nagy, s azt mindenki tudja, hogy a czimben jelzett munka írója, N. J. fölsz. püspök ur egész élete, irodalmi tevékenységének sulypontja éppen ezen térre esik, melyen eredetiségével, iratainak kedvességével valóban uralkodik. Az alap gondolat mindenütt Isten dicsősége, s emellett a magyarok Nagyasszonyának, a szeplőtelen sz. Szűznek dicsőítése, s az a törekvés, hogy az ezekre vonatkozó ker. kath. eszmék mennél jobb talajra leljenek. E czélnak szolgál a „Lelki kincstár“ eddigi 4 kötetében, a „Keresztény hitrendszer“ szintén 4 kötetben, számos apróbb épületes munka, s az „Épületes könyvtár“ (magyar bibliothèque pieuse-féle eredeti munkák gyűjteménye), inkább a művelt kath. közönség számára írva, melynek eddigi 3 kötetéhez, a „Ker. hitélet csarnoka“, „Ker. vezérczikkek“, és „Szent Halmok“-hoz méltán járul ugyane lángbuzgalmú író tollából most szép kiállításban megjelent „Az Urangyala“.

Nogáll írói jelleme ismeretesebb, vagy legalább annak kellene lennie, semhoggy arról egy-egy újabb műve bemutatásakor szólni kellene. Mindenki ismeri azt a széles tudományosságot az egyházi irodalom minden ágában, mely ezen épületes művek alapanyagát alkotja; kit-kit kellemesen lep meg az eredeti, zamatos magyar irány, s ennek háttere, a lángoló magyar hazaszeretet, mely a „Ker. vezérczikkek“ író-

ját jellemzi, s melylyel éppen a magyar keblekhez fordul, hogy azokat kath. vallásuk sz. szerelmére tanítsa; s ezenfelül az a valódi ker. szív, lelkesültség, mely ott van minden során, s melylyel másokat is ellenállhatatlanul vonz, — csak olvassák, szíveleljék meg. E három tulajdon adja meg Nogáll műveinek a kedvességet és kenetességet.

Ezen műben szerző a maga szándékát e szavakban leplezi le: „Szándékom értekezni egyfolytában az Urangyaláról, illetőleg gondolóra venni azt a felséges imádságot, melylyel a Bold. Szűzet napjában háromszor, reggel, délben este, köszönteni szoktuk. Hiszem, hogy ő esedezik értem mennyben, míg róla elmélkedem; remélem, hogy haszonnal jár magamnak, másoknak, haszonnal hitéletünkre, hogy ezen elmélkedések koszorúja a Szentlélek-Isten malsztjával hoz majd gyümölcsöket, maradandókat az örök életre. Tájékozásul egyelőre kettőt mondok, azt, hogy elmélkedéseim az Urangyaláról szólnak s ker. elméket szolítanak. Vezér-elveim: Keresztény talajon keresztény jellem!“ (4 l.) S következik 31 szebbnél szebb meditatio; egy-egy elmélkedés magában egy-egy kép a Boldogságos Szűz erényeiről, hogy Iránta való gyermeki bizodalunkat, szeretetünket öregbítse.

S mikor Nogáll így ír, buzdít, nem kell-e nekünk is vele buzdúlnunk; arra törekednünk, hogy ezen ész- és szív-nemesítő, annyi sz. történeti adalékkal érdekesen bővelkedő munka czélját érje, a ker. családokba behatoljon? Alkalmas az fiatalnak s öregnek, fiúnak és lánynak, mindegyik fog benne találni gyönyörködhetően épületes. A papok, kivált májusi szónoklatokat tartók, magasztos gondolatok egész arzenálját lelik meg. Sok újat s régít, s szivök-lelkök szent meleggel fog eltelni, s csodálattal a ker. eszmék szépsége és szívhez szólósága iránt.

Többet nem kell írunk. Szerző neve maga az ajánlat, a mi tisztünk csak jelzése a műnek; s azt kívánjuk, hogy a magas állásu szerző szent szándéka, midőn annyi foglalatossága mellett még az épületes irodalom terén is működik valóban fáradhatatlan buzgósággal, men-
nel bővebb mértékben teljesüljön.

¹⁾ Harmonische Beziehungen zwischen Scholastik und moderner Naturwissenschaft, — ismertette a Stimmen aus Maria-Laach 1882. 2. füz.

Irodalmi vegyesek.

— *Nyílt levél a szerkesztőhöz*, Csaplár B. „Révai“-ja ügyében. Ft. Szerkesztő Ur! Csaplár könyvének ellenbírálója azt mondja ellenem, hogy én a tényeket elforgattam s eltagadtam. Tehát hazudom. Hogy tollamat nem vezérli az igazság szeretete, hanem az ellenszenv, pártosság, részrehajlás. S miután mindezt arczomba vágta, hirtelen magára csapja az ajtót, mondván, hogy ő részletekbe bocsátkozni nem akar s nem is fog, mert ő kerüli a polemiát. Azaz, hogy fentebbi vádjait bebizonyítani nem akarja és nem fogja.

Igy ellenbírálatot írni könnyű, de nem illő.

Saját személyem érdekében csak ennyit akartam megjegyezni; azért az alább következőket ft. Szerkesztő ur mind elhagyhatja, ha jónak látja, mert az mind kizárólag becses lapja érdekében van írva. ¹⁾

— *A Szent-István-Társulat* a következő pályátételt újabban kitűzte: „Adassék első művelt nagy közönségünk számára, újabb kutfői alapos vizsgálatok nyomán a kereszténység első korszaka Magyarországon szent István király koronázásától sz. László király haláláig.“ A pályaművek idegen kézzel tisztán írva, lapszámozva és füzve, a szerző nevét rejtő jelmondatos levél kíséretében 1883. évi december 31-ig a Szent-István-Társulat elnökségéhez lesznek intézendők. A pályázat eredménye az 1884-ki közgyűlésen fog kihirdettetni. A szabályszerű bírálat után lehetőleg abszolút becsünek ítélt munka a Szent-István-Társulat tulajdonává lesz és tagilletményül fog kiadatni.

— *Értesítés*. Minthogy a „Magyar Állam“ tavalyi június havi tárczájában közölt „Megtérésem“ című fordítmányom több oldalról, mint külön kiadott könyvecske kéretett s azóta is érkeznek hozzám ilyen rendbeli kérelmek, elhatároztam hogy a fönnt czimzett művet kinyomatom, ha annyi megrendelő jelent-

¹⁾ Minthogy t. munkatársunk abban is megnyugszik, ha a részletes bírálatot elhagyjuk: mi jobbnak látjuk a dolgot így befejezni s a részletekbe csak szükség esetén bocsátkozni. . . . Szerk.

kezik, hogy a nyomtatási költséget némileg megközelítik. Jelenleg tehát nem kell előfizetni, hanem a megrendelési szándékot levelező-lapon nálam bejelenteni. „Megtérésem“ avagy a protestantismus méltatása, tana és szerzői szerént. Irta franczia nyelven M. d'Exauviller. Németből magyarra fordította Jáky Ferencz. Egy-egy füzött példánynak ára, bérmentve küldve 36 kr. Minden 10 példányra egy tiszteletpéldány adatik. Az előfizetésről majd csak későbbben lehet nyilatkoznom. Oslí (posta Kapuvár) Jáky Ferencz, lelkész.

— *Egy magyar latin költő kitüntetése világpályázatban*. A Luigi Tripepi kanonok s az „Il papato“ című folyóirat szerkesztője által kitűzött világ-pályázatban, mint a „Magyar Állam“ írja, dr. Stekl Alajos esperes, szentszéki tanácsos és iszkaszentgyörgyi plébános az arany érmet vivta ki latin költeményével.

— *Felhívás!* Azon főtiszt. szerző urak, a kik hajlandók saját kiadású munkáikat tömeges vételnél kedvezményáron készpénzen eladni, sziveskedjenek velem a munkák czimeit, a példányszámot, a bolti- s a kedvezményárt tudatni. Eger, 1882. ápril 29. Szolcsányi Gyula.

— *Szives tudomásul* „November hava, a tisztítóhelyen szenvedő lelkek emlékének szentelve“ című, Dosenbach J. j. t. atya után fordított munkámnak második kiadása sajtó alatt van és pár hét múlva készséggel tehetek eleget azon t. megrendelőimnek, kik e munka második kiadására serkentettek. Egyszermind kérem a ft. lelkészkedő papságot, hogy sziveskedjenek saját ügyök érdekében e munkát tömeges megrendelések által híveik között terjeszteni. A 20 ivre terjedő, XVI. r. munka bérmentesen küldve 60 kr. vagy három intent. elvállalása. Jelentem továbbá, miszerint „Szent-irási magyarázattan“ c. munkámat 1 frt 10 kr. vagy öt intent. szives elvállalása mellett szintén bérmentesen küldöm. Szatmár, május hava, 1882. Dr. Lessenyey Ferencz, papnöveldei hit-tanáár.

Könyvészet.

* *Adalék* a „Nehány szó XIII. Leo Pápa ő Szentségének 1879. augusztushó 4-én kelt apostoli körlevele méltánylásaúl“ czimű értekezéshez. Irta öngazolásul Danielik János. Eger, érsek-lyceumi könyvnyomda. 1882. nagy 8-adr. 40 l. Ára 20 kr.

* *Bunyitay Vincze.* Boldogasszony követe. Hatodik kiadás. A Dr. Nogáll János által szerkesztett s kiadott „Lelki Kincstár“ második kötete. Eger, 1881. 16. r. 379. lap.

* *Cantu Caesar.* Az utolsó harmincz év története. Folytatásul „Világtörténelméhez“. Eger, 1882. n. 8. r. 338 lap. Ára 2 ft. 1881. évi tagilletmény.

Deutscher Hausschatz in Wort und Bild. Illustrierte Zeitschrift. VIII. Jahrgang (Oktober 1881. — Oktober 1882.) Wöchentlich eine Nummer von 16 Seiten gröszt Quart. Preis vierteljährlich 1. M. 80 Pf. Alle 20 Tage ein Heft von 48 Seiten gröszt Quart. Preis des Heftes nur 40 Pf.

Kühne Ferencz. Méhészeti Káté. A magyar országos méhészeti egyesület által pályadíjjal jutalmazott mű. Budapest, 1882. 8. r. 206. lap. Ára 1 frt.

* *Nuntius Romanus.* Ephemeris mense quoque edita, cura societatis apostolicae instructivae. Romae, 1882. Annus primus. Fasc. I. Pag. 24. Associatio annua constat 1 fl 92 kros. Nuntius Romanus refert: 1) Encyclicas et Constitutionis Romani Pontificis. Accipiuntur associationes apud directionem Ephemeridis „Nuntius Romanus“ Piazza Farnese 96 Romae, et apud Directionem Ephemeridis „Der Missionär“ (München) Unterangerstrasse 17.

* *Sullay István.* A boldogságos szüz Mária tisztelete a kath. anyaszentegyházban, hitani, jogi, történeti és erkölcsi szempontból. A budapesti magy. kir. kath. tud. egyetem hit-

tani kara által 800 firtal jutalmazott pályamű. Eger, 1882. n. 8. r. 515 lap. Bolti ára 3 frt 50 kr. Szerzőnél azonban Bogácson (u. p. Mező-Kövesd Borsodm.) f. év május 15-ig füzve 3 ft, csinos félvászon kötésben 3 frt 35 kr, diszkötésben 3 frt 75 kr. Bérmentes küldéssel a füzött példányok 25, a kötöttek pedig 30 krral drágábbak. (Ismertetni fogjuk.)

* *Szabó István.* Pálmászentelés. A népszámára. Gyulafehérvár. Ára 5 kr.

Schlauch Lőrincz. A katolikus álláspont a középtanodák kérdésében. Nagy 8-r. másfél iv. A megrendelés legczélszerűbb akkor, ha a 30 kr utalványon küldetik a kiadó intézethez, mely a füzetet keresztkötés alatt bérmentve küldi meg, eza „Hunyadi Mátyás“ kath. irodalmi s könyvnyomdai intézet (Budapest, Zöldfauteza 43.) Művelt katolikus nem lehet kellően tájékozva a czimben foglalt és országszerte vitatott fontos kérdésben, ha csak a nagyszellemű szatmári főpap ezen, páratlanul alapos és az ellentézetük által is tisztelettel fegadott dolgozatát jól át nem tanulmányozza.

Schweiger-Lerchenfeld, A. v. Griechenland in Wort und Bild. Eine Schilderung der Hellenischen Königreiches. Mit ca. 200 Illustrationen. Folio. 1-e Lief. (Lipscse.) 90 kr.

Gróf Tököly Imre levelei. A gr. Teleki család maros-vásárhelyi levéltárából. Sajtó alá rendezte Deák Farkas (Budapest.) 1 frt 60 kr.

* *Tokody Ödön.* Az Isten dicsérete az ártatlanság ajakán. Katolikus ima- és énekeskönyvecske jó gyermekek számára. Az esztergomi érseki hatóság jóváhagyásával. 157 lap. Csak bekötve kapható. Egy példány ára 20 kr. az esetben, ha legalább tíz példány rendeltek meg egyszerre. Megszerezhető Temesvártt, egy-egy példány egy-egy intentio elvállalása által is. Mivel ez imakönyv ára rendkívül olcsóra van szabva, azért a szállítás bérmentetlenül eszközöltetik.

TARTALOM :

Töredékes gondolatok.
Szemle: Tokody Ödön. Egyház-
ügyekre vonatkozó magyar tör-
vények.

Zimándy Ignác. Ebresztő hangok.
Blot. Túl a siron ismét megismer-
jük egymást.
Nagy A. Az ember stb.

Nogáll J. Az Urangvala.
Irodalmi vegyesek.
Könyvészet.

A megrendelések teljesítésére ajánlja magát **Szolcsányi Gyula**, könyvkereskedő Egerben.

Nyomatott az érseki lyc. könyvnyomdában, Egerben, 1882.